

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

NOVI UVOD U STARI ZAVJET

W. J. Harrington: *Uvod u Stari zavjet — spomen objave, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977, str. 456.*

Mato Zovkić

U studenom prošle godine pojavio se hrvatski prijevod Harringtonova *Uvoda u Stari zavjet*. Knjiga je mirno ušla u naše bogoslovije, župske kuće i samostane kao nužno pomagalo za proučavanje i razumijevanje Starog zavjeta iz kojega u obnovljenoj liturgiji obilnije i češće čitamo.

Imamo li na umu Volovičevu¹ *Introdukciju u SZ* kao prvu na hrvatskom i Schützovu, kao *Introdukciju* pisanu pod kraj rata² pod neposrednim dojmom enciklike *Divino afflante Spiritu*, zajedno s ciklostilski izdanim *Uvodima* pojedinih profesora nakon rata,³ Harringtonov je *Uvod u SZ* zaista nov na hrvatskom govornom području. Predstavlja znanstvenu sintezu *introdukcijskog pristupa SZ-u* kao knjizi Izraela i današnjih kršćana.

Harrington je irski dominikanac koji poučava SP na bogosloviji svoga reda u Tallaghtu u Irskoj. U predgovoru kaže da je knjiga nastala na temelju profesorskog iskustva, a namijenjena je studentima teologije i zainteresiranim osobama za samostalni rad. Priznaje da se znatno oslanjao na Jeruzalemsku Bibliju (koje se pridržava i naša *Biblija, Stvarnost*, 1968) i na veliku *introdukciju Introduction à la Bible-Vol I Ancien Testament* koju su god. 1958. priredili katolički bibličari francuskog govornog područja i namijenili je profesorima teologije (sada se sprema novo, dopunjeno izdanje).

Građa je razdijeljena na devet poglavlja: pregled povijesti Izraela (21—116); Pentateuh (117—162); deuteronomistička povijest u koju spadaju Pnz, Jš, Suci, 1—2 Sam, 1—2 Kr (163—190); proročke knjige među koje nisu ubrojani Jona, Baruh i Daniel po uzoru na židovski kanon (191—270); mudrosna književnost (271—315); psalmi (317—357); Kroničareva povijest u koju spadaju 1—2 Ljet,

¹ J. VOLOVIĆ: *Historijska i kritička introdukcija u svete knjige Staroga zavjeta*, Zagreb, 1903, 299 str.

² R. SCHÜTZ: *Posebni uvod u sv. knjige Staroga zavjeta, I. dio: Povijesne knjige I*, Đakovo, 1944, 264 str.

³ J. BAKOTIN: *Posebni uvod u Stari zavjet*, Zadar 1962, 282 str. J. OBERŠKI: *Introdukcija u Sv. pismo Staroga zavjeta, II. Posebna*, Zagreb, 1958. i 1967, 197 str. A. REBIĆ: *Historijsko-religiozna analiza proročkog pokreta u Izraelu s egzegetskim prilogom*, Zagreb, 1969, 147 + 41 str. A. ŠKRINJAR: *Petoknjižje i 'Rani proroci'. Uvod. Izabrana egzegetska pitanja*, Zagreb, 1971, 46 + 131 str. A. ŠKRINJAR: *Veliki i Mali proroci Staroga zavjeta, I. Uvod; II. Izabrana egzegetska pitanja*, Zagreb, 1972, 84 + 144 str. A. ŠKRINJAR: *Poučne knjige Staroga zavjeta*, Zagreb, 1972, 66 + 131 str. C. TOMIĆ: *Poručka spasenja Staroga zavjeta*, Zagreb, 1970, 333 str. C. TOMIĆ: *Mudrosne knjige*, Zagreb, 1973. — Vjerujem da ima još skriptata pojedinih profesora na našim bogoslovijama, ali mi ovaj čas nisu dostupni podaci o njima.

Ezr i Neh (359—373); knjige o Makabejcima (375—387) i Spisi među koje su ubrojene raznorodne knjige od Rute do Tobije (389—436), iako prema židovskom kanonu od kojega je preuzet ovaj naziv među *Kethubim* spadaju sve knjige koje nisu Tora i Proroci. U bibliografiji je donešen popis najvažnijih djela na engleskom, katoličkih i nekatoličkih (437—442). Na kraju je dodatak o trajnoj vrijednosti SZ-a (445—455).

Tko je učio po Volovićevoj i Schützovoj Introdokciji u SZ, začudit će se što Harrington svega 45 stranica posvećuje nastanku, tradicijama i teologiji Petoknjžja. U našim krajevima, možda kao reakcija na stajalište onih koji Bibliju drže zbirkom istočnjačkih priča, vlada još uvijek veliko zanimanje za izvještaj Geneze o prapovijesti ljudskog roda,⁴ dok se u drugih kršćanskih naroda prilično slegla prašina što ju je početkom ovog stoljeća podigao Wellhausen, i pažnja se sve više usmjerava prema Prorocima kao navjestiteljima volje Božje u promjenjivim povijesnim prilikama. Harrington u Petoknjžju ispituje već prihvaćenu Jahvističku, Elohističku, Deuteronomističku i Svećeničku predaju i vidi četiri ključne teološke teme: prapovijest, izlazak, saveze i zakon.

Anonimne pisce deuteronomističkih knjiga Harrington naziva savješću izraelskog naroda jer su među sunarodnjacima budili svijest odgovornosti i teološki protumačili nacionalnu povijest. Od proroka su s posebnom pažnjom obrađeni Jeremija, Ezekiel i Deuteroknjžja kao oni koji su u nacionalnoj katastrofi tješili, zvali na obraćenje i obećavali obnovu. Ovo poglavlje završava odsjekom »Mesijanizam« (248—270), u kojemu je pokazan razvoj mesijanske ideje od mesije—političkog kralja do Mesije—Sluge Jahvina iz Deuteroknjžja i Sina Čovječjeg iz Daniela. U poglavlju o mudrsonoj književnosti autor je prikazao širi pokret mudrosnog gibanja na Bliskom Istoku starog vremena, iz čega se vidi da su te knjige najekumenski dio SZ, jer kodificiraju i vjerom osnažuju opće ljudsko iskustvo. Osobito se ističu Job i Kohelet koji ne prihvaćaju tradicionalno rješenje o zemaljskoj nagradi za poštenje ili kazni za grijeha pa tjeskobno traže smisao ljudske patnje i življenja.

Psalmi su za kršćane najprivlačniji dio SZ-a jer su bili molitva Isusa i prve Crkve i jer ih i danas molimo. U hrvatskom jezičnom području oni su najviše tumačeni dio SZ-a.⁵ H. ih zajedno s drugim bibličarima razvrstava na desetak književnih vrsta te obrađuje strukturu i teologiju svake grupe. Skladno tumači kako su povijesni kraljevski psalmi s vremenom postali mesijanski, jer su u molitvenoj nađi vjernika počeli označavati buduće, idealnog Pomazanika Jahvina.

U grupi »Spisi« velik prostor posvećen je Danielu kao apokaliptičnoj knjizi koja sokoli progonjene sunarodnjake sredinom II. stoljeća pr. Kr. i donosi teologiju povijesti. Jona i Estera s protumačeni kao knjige koje diskretno polemiziraju protiv getto-mentaliteta onih Židova iz vremena poslijesužanjske restauracije koji su poganske narode počeli smatrati nedostojnima Božjeg milosrđa, ljubavi i objave.

Svaku knjigu H. obrađuje po jasnoj shemi: autor i vrijeme nastanka; književna vrsta, plan i sadržaj; teološka poruka. Od mnoštva podataka odabire one koji omogućuju pozitivan uvid u dotičnu knjigu i stupnjevit razvoj objave na razini cijele Biblije. Ova sposobnost konstruktivnog odabiranja zajedno s preglednošću i jasnoćom osnovne su odlike Harringtonova Uvoda u SZ. One još više odskaču ako njegovu introdukciju usporedimo s nekim drugima, na pr. Kaiserovom u Njemačkoj,⁶ Andersonovom u Americi,⁷ Sogginovom

⁴ Usp. A. REBIĆ: *Biblijska prapovijest (Post 1—11). Egzegetsko-teološka obrada prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka s uvodom u Mojsijevo Petoknjžje*, Zagreb, KS 1970. Ponovno izdano 1972. Egzegezu Post 1—11 donosi i A. ŠKRINJAR: *Petoknjžje*, 53—110. Usp. također C. TOMIĆ: *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1—11*, Zagreb, Konvencualci, 1977.

⁵ Usp. P. VLAŠIĆ: *Psalmi Davidovi*, 4 sveska, Dubrovnik, 1923—1925. C. TOMIĆ: *Psalmi. Kratak uvod i komentar*, Zagreb, Konvencualci, 1973. I. ŠTAMBUK: *Psalmi. Prijevod s izvornika i kratki tumač*, Makarska, Vlastito izdanje, 1975.

⁶ O. KAISER: *Einführung in das Alte Testament. Eine Einführung in ihre Ergebnisse und Probleme*, Gütersloh, Gerd Mohn, 1969, 348 str. Djelo više puta izdavano i popunjavano. Posljednje izdanje 1975.

⁷ B. W. ANDERSON: *Understanding the Old Testament*, Englewood Cliffs N. J., Prentice-Hall, 1975, 550 str. Više puta ponovno izdavana, ova je introdukcija među najčitanijima u SAD.

u Italiji,⁸ Kaiserova i Sogginova introdukcija izrasle su jednako iz profesorskog iskustva i prvenstveno su namijenjene studentima teologije, ali zamaraju povijeću istraživanja i bibliografskim aparatom koji je većini studenata nepriступaan. Sogginu recenzenti predbacuju da je premalo prostora posvetio mudrosnim knjigama.⁹ Kaiser kao protestant ne obrađuje deuterokanonske knjige SZ-a. Anderson je odviše popularan te više usmjeren povijesti Izraela nego analizi pojedinih knjiga SZ-a.

Prvo izdanje Harringtonova Uvoda izašlo je u SAD god. 1966, ali ovaj naš prijevod sadrži dopune koje je autor priređivao za nova izdanja svoje knjige: francusko god. 1971, novo američko god. 1974. i talijansko god. 1976. Ovo je doista nov uvod u SZ na hrvatskom govornom području jer je:

- opširniji i znanstveniji od svih dosadašnjih;
- ekumenskiiji po uvođenju usvojivih rezultata nekatoličkih istraživača;
- usmjeren prvenstveno na književnu analizu i teološku poruku pojedinih knjiga;
- temeljzno obradio mesijanizam u starozavjetnim knjigama, osobito psalmima.

Osim studentima teologije, knjiga će dobro doći propovjednicima pri spremanju homilija. Tim više što u obnovljenoj liturgiji prvo čitanje koje se redovito uzima iz SZ-a predstavlja misaonu i događajnu cjelinu s evanđeljem dotične nedjelje. Pogled na vrijeme nastanka, književni sastav i doktrinarna važnost pomoći će propovjedniku da ispravno shvati i razumije dotičnu perikopu. Nije naime dovoljno oslanjati se na »opću katoličku pamet« ili nasilno trgati starozavjetno čitanje iz povijesne i misaone pozadine. Da bismo kršćansku zajednicu hranili zdravom hranom od stola Riječi Gospodnje, moramo tu Riječ marljivo proučavati.

MARKSIZAM I KRŠĆANSTVO

Kvirin Vasilj: Marksizam i kršćanstvo. Razgovor s drom Brankom Bošnjakom, piscem knjige Filozofija i Kršćanstvo, izd. KHR, 1976.

Jakov Rafael Romić

Prije osam godina Kvirin Vasilj je objavio podlistak »Filozofija i Kršćanstvo« (u HR, XVIII, 1968), u kojem je prikazao i kritici podvrgao knjigu zagrebačkog marksista Branka Bošnjaka *Filozofija i Kršćanstvo* (Zagreb, 1965). Mada se o toj Bošnjakovoj knjizi, osim kritike dra J. Janžekovića na slovenskom i hrvatskom jeziku, u nas i javno raspravljalo (pred prepunom dvoranom Studetskog centra u Zagrebu, što je i tiskano u izd. Praxisa, 1969), Vasilj je osjećao potrebu, da se na Bošnjakovo pisanje još jednom osvrne. Tako je nastala ova lijepo opremljena knjiga, koja obuhvaća 201 stranicu.

Tko bude imao priliku pregledati kazalo ove Vasiljeve knjige, vidjet će, kako se mnoga, i to važna pitanja u njoj obrađuju: 1. *Predmet filozofije* (Logični red mišljenja i stvarni red postojanja, Pojam postanka prirodnih bića u njihovoj bitku, Anzelmov dokaz za Božju opstojnost, Pojmovi cjeline i svrhe,

⁸ J. A. SOGGIN: *Introduzione all'Antico Testamento. Dalle origini alla chiusura del Canone alexandrino. Seconda edizione riveduta ed aggiornata*, Brescia, Paideia, 1974. God. 1976. prevedena na engleski. Autor je nekatolik koji je godinu dana bio gostujući profesor na Papinskom biblijskom institutu u Rimu.

⁹ Usp. recenziju L. Boadta prilikom američkog izdanja Sogginove Introdukcije u *Theological Studies*, 38 (1977), 559—560.